Řešené příklady z teorie informace pro kurs *Pravděpodobnost, statistika a teorie informace* FEL ČVUT

Tomáš Kroupa
http://staff.utia.cas.cz/kroupa/
kroupa@utia.cas.cz

Příklady

Příklad 1. Kolik otázek je třeba v průměru položit, abychom se dozvěděli datum narození člověka (den v roce), pokud odpovědi jsou pouze ano/ne a tázaný odpovídá pravdivě? Uvažujte, že každý 4. rok je přestupný.

Příklad 2. Je Vám nabídnuta účast ve hře v kostky. Máte na výběr mezi dvěma kostkami, které nejsou symetrické a mají následující pravděpodobnosti padnutí jednotlivých stran:

$$p = \left(2^{-3}, 2^{-3}, 2^{-3}, 2^{-3}, 2^{-3}, 3 \cdot 2^{-3}\right),$$
$$q = \left(2^{-2}, 2^{-2}, 2^{-3}, 2^{-3}, 2^{-3}, 2^{-3}\right).$$

Preferujete-li symetrii kostky, kterou z nich si vyberete? Bude pro Vás výhodnější, když se před začátkem hry vylosuje kostka, se kterou se bude hrát?

Příklad 3. Při vysílání dvouprvkové abecedy $\{\cdot, -\}$ se zkreslí 8% teček a 2% čárek. Zpráva, ve které se tečky a čárky vyskytují rovnočetně, obsahuje 154 bitů informace. Kolik z nich uvedený informační kanál v průměru přenese správně?

Příklad 4. Informační zdroj X vysílá znaky z abecedy $\mathcal{X} = \{a_1, a_2, a_3, a_4\}$ s pravděpodobnostmi $p_X(a_i)$, $i = 1, \ldots, 4$. Na výstupu kanálu je pozorován informační zdroj Y nad stejnou abecedou $\mathcal{X}$. Chybovost přenosu je popsána podmíněnými pravděpodobnostmi $p_{Y|X}(a_j|a_i)$, $i, j = 1, \ldots, 4$. Pokud jsou podmíněné entropie $H(Y|X = a_i)$, $i = 1, \ldots, 4$ maximální, jaká je vzájemná informace X a Y?

Příklad 5. Určete rychlost entropie markovského zdroje informace s abecedou $\mathcal{X} = \{a, b, c\}$, jehož matice přechodu je

$$\mathbf{P} = \begin{pmatrix} 0 & \frac{1}{2} & \frac{1}{2} \\ 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \end{pmatrix}.$$

Jaká je maximální rychlost entropie libovolného markovského zdroje s abecedou $\mathcal{X}$? Odpověď zdůvodněte.

Příklad 6. Nalezněte (binární) Huffmanův kód pro informační zdroj X popsaný pravděpodobnostmi

$$\left(\frac{1}{3}, \frac{1}{5}, \frac{1}{5}, \frac{2}{15}, \frac{2}{15}\right).$$

Určete, zda je nalezený Huffmanův kód optimální i pro zdroj Y s pravděpodobnostmi

$$\left(\frac{1}{5}, \frac{1}{5}, \frac{1}{5}, \frac{1}{5}, \frac{1}{5}\right),$$

a zdůvodněte proč.

Příklad 7. Mějme kód s těmito čtyřmi kódovými slovy:

$$0, 10, 110, 111.$$

a) Rozhodněte, zda je tento kód optimální pro nějaký informační zdroj, případně popište alespoň dva informační zdroje, pro něž je optimální. b) Odstraníme-li z posledního kódového slova první bit, bude takto upravený kód jednoznačně dekódovatelný? Odpověď zdůvodněte.

Příklad 8. Pro informační zdroj nad abecedou $\mathcal{X} = \{\text{a,b,c,d,e,f}\}$ byl nalezen kód C:

a	001
b	1001
c	0010
d	1110
e	1010
f	01110

Je jednoznačně dekódovatelný?

Příklad 9. Informační zdroje nad abecedou $\mathcal{X} = \{1, \ldots, 5\}$ jsou popsány dvěma pravděpodobnostními funkcemi p a q. Uvažujme binární kódy C_1 a C_2 pro tyto zdroje:

x	$p(x)$	$q(x)$	$C_1(x)$	$C_2(x)$
1	1/2	1/2	0	0
2	1/4	1/8	10	100
3	1/8	1/8	110	101
4	1/16	1/8	1110	110
5	1/16	1/8	1111	111

Ověřte, že kód C_1 je optimální pro zdroj s pravděpodobnostní funkcí p a kód C_2 je optimální pro zdroj s pravděpodobnostní funkcí q. Pokud užijeme kód C_1 pro zdroj popsaný pomocí q, jaké chyby se dopustíme?

Řešení

Příklad 1. Průměrný počet otázek je při každé strategii jejich kladení zdola omezen entropií. V tomto případě hledáme entropii náhodné veličiny X, která nabývá 366 hodnot, z toho 365 hodnot je stejně pravděpodobných a zbývající hodnota je 4×-méně pravděpodobná (přestupný den jednou za čtyři roky):

$$p_X(x) = \begin{cases} \frac{4}{4\cdot 365+1}, & x \in \{1, \ldots, 365\}, \\ \frac{1}{4\cdot 365+1}, & x = 366. \end{cases}$$

Z toho dostaneme entropii $H(X) \doteq 8.51$ bitů. Horší odhad nutného počtu otázek je $9 = \lceil \log 366 \rceil$, neboť stačí určit prvek množiny o 366 možných prvcích.

Příklad 2. Symetrii kostek budeme přirozeně hodnotit pomocí entropie. Tak dostaneme pro jednotlivé kostky

$$H(p) = 3 - \frac{3}{8}\log 3 \doteq 2.406,$$
$$H(q) = 2.5.$$

Volíme tedy druhou kostku.

Losujeme-li kostku před začátkem hry, dostaneme pravděpodobnosti popsané vektorem r, který odpovídá směsi (s koeficientem $\frac{1}{2}$) dvou původních diskrétních rozdělení popsaných pomocí p a q:

$$r = \frac{1}{2}p + \frac{1}{2}q = \left(\frac{3}{16}, \frac{3}{16}, \frac{2}{16}, \frac{2}{16}, \frac{2}{16}, \frac{4}{16}\right).$$

Potom platí

$$H(r) = \frac{25 - 3\log 3}{8} \doteq 2.531.$$

Losování kostky na začátku tedy vede k nejvyšší entropii a tudíž k nejvyšší symetrii výsledků hry. Tento způsob již zaručuje entropii blízkou symetrické kostce, jejíž entropie je maximální a rovna

$$\log 6 = 1 + \log 3 \doteq 2.585.$$

Příklad 3. Rozdělení informačního zdroje X s abecedou $\{\cdot, -\}$ je na vstupu popsáno rovnoměrnou pravděpodobnostní funkcí p_X. Podmíněné pravděpodobnosti $p_{Y|X}(y|x)$, $x, y \in \{\cdot, -\}$, vyjadřující možnou záměnu symbolu jsou dány maticí

$$\begin{pmatrix} 0.92 & 0.08 \\ 0.02 & 0.98 \end{pmatrix}.$$

Nejprve určíme zpětné podmíněné pravděpodobnosti $p_{X|Y}(x|y)$ pomocí Bayesova vzorce:

$$p_{X|Y}(x|y) = \frac{p_{Y|X}(y|x)p_X(x)}{\sum\limits_{x' \in \{\cdot,-\}} p_{Y|X}(y|x')p_X(x')}.$$

Potom vzájemnou informaci:

$$I(X;Y) = H(X) - H(X|Y) = 0.725.$$

Ve zprávě o 154 bitech se tak za předpokladu nezávislosti vysílaných znaků zachová přibližně $154 \cdot 0.725 = 112$ bitů.

Příklad 4. Maximum podmíněné entropie $H(Y|X = a_i)$ se pro každé $i = 1, \ldots, 4$ nabývá pro rovnoměrnou podmíněnou pravděpodobnostní funkci:

$$p_{Y|X}(a_j|a_i) = \frac{1}{4}, \quad j = 1, \ldots, 4.$$

Proto platí

$$H(Y|X) = \sum_{i=1}^{4} p_X(a_i) \cdot H(Y|X = a_i) = \log 4 \cdot \sum_{i=1}^{4} p_X(a_i) = 2.$$

Rozdělení zdroje Y je též rovnoměrné, neboť pro každé $i = 1, \ldots, 4$ platí

$$p_Y(a_i) = \sum_{j=1}^{4} p_{Y|X}(a_i|a_j) p_X(a_j) = \frac{1}{4} \sum_{j=1}^{4} p_X(a_j) = \frac{1}{4}.$$

Tudíž $H(Y) = \log 4 = 2$ a proto $I(X;Y) = 0$.

Příklad 5. Nejprve nalezneme stacionární rozdělení $\mathbf{p} = (p_1, p_2, p_3)$ Markovova řetězce zadaného maticí $\mathbf{P}$. Řešíme soustavu lineárních rovnic

$$\mathbf{p} = \mathbf{pP},$$
$$p_1 + p_2 + p_3 = 1.$$

Jejím řešením je vektor $\mathbf{p} = \left(\frac{2}{5}, \frac{2}{5}, \frac{1}{5}\right)$. Informační zdroj $X_1, X_2, \ldots$ je markovský, pokud pro jeho počáteční rozdělení $\mathbf{p}(0)$ platí $\mathbf{p}(0) = \mathbf{p}$. Potom je rychlost entropie tohoto zdroje rovna střední podmíněné entropii $H(X_2|X_1)$. Tedy

$$H(X_2|X_1) = \sum_{i=0}^{2} p_i(0) \cdot H(X_2|X_1 = i) = \frac{2}{5} \cdot H\left(\frac{1}{2}, \frac{1}{2}\right) = \frac{2}{5}.$$

Maximální rychlost entropie markovského zdroje pro tento zdroj je maximum entropie na tříprvkové množině, neboť $H(X_2|X_1)$ je konvexní kombinací podmíněných entropií na tříprvkových množinách. V našem případě tedy $\log 3 \doteq 1.585$.

Příklad 6. Huffmanův kód pro zdroj X:

$$\{00, 10, 11, 010, 011\}.$$

Ovšem jiný Huffmanův kód pro zdroj X dostaneme bitovou inverzí ve všech kódových slovech:

$$\{11, 01, 00, 101, 100\}.$$

Chceme ukázat, že Huffmanův kód s délkami kódových slov

$$2, 2, 2, 3, 3$$

je optimální i pro zdroj Y s rovnoměrnou pravděpodobnostní funkcí. Ten má entropii

$$H(Y) = \log 5 \doteq 2.32.$$

Střední délka uvažovaného Huffmanova kódu je pro tuto rovnoměrnou pravděpodobnostní funkci

$$3 \cdot 2 \cdot \frac{1}{5} + 2 \cdot 3 \cdot \frac{1}{5} = \frac{12}{5}.$$

Střední délka libovolného instantního kódu s délkami kódových slov $\ell_1, \ldots, \ell_5$ pro Y však musí splňovat nerovnost

$$\frac{1}{5} \sum_{i=1}^{5} \ell_i \geq H(Y),$$

čemuž vyhovuje každý instantní kód, jehož délky kódových slov splňují

$$\sum_{i=1}^{5} \ell_i \geq 12.$$

Jelikož je součet délek slov Huffmanova kódu pro X právě 12, je tento kód optimální i pro zdroj Y.

Příklad 7. a) Uvedený kód je optimální, neboť je instantní a délky ℓ_i jeho kódových slov splňují

$$\ell_i = -\log 2^{-n_i}, \quad n_i \in \mathbb{N}$$

přičemž

$$\sum_{i=1}^{4} 2^{-n_i} = 1.$$

Volbou $n_1 = 1$, $n_2 = 2$, $n_3 = n_4 = 3$ tak dostaneme optimání kód pro informační zdroj popsaný pravděpodobnostmi

$$\left(\frac{1}{2}, \frac{1}{4}, \frac{1}{8}, \frac{1}{8}\right).$$

Uvedený kód je ovšem Huffmanův (a tudíž optimální) i např. pro zdroj popsaný pravděpodobnostmi

$$\left(\frac{1}{2}, \frac{3}{8}, \frac{1}{16}, \frac{1}{16}\right).$$

b) Výsledný kód nemůže být jednoznačně dekódovatelný, neboť délky jeho kódových slov nesplňují Kraftovu nerovnost:

$$2^{-1} + 2 \cdot 2^{-2} + 2^{-3} \not\leq 1.$$

Příklad 8. Pro délky kódových slov

$$3, 4, 4, 4, 4, 5$$

ověříme Kraftovu nerovnost:

$$2^{-3} + 4 \cdot 2^{-4} + 2^{-5} = \frac{13}{32} < 1.$$

Tedy existuje jednoznačně dekódovatelný binární kód s takto zadaným délkami kódových slov, je to např. kód zadaný tabulkou 1.
Ovšem kód C jednoznačně dekódovatelný není, neboť zprávy *cd* a *af* jsou zakódovány shodně.

Příklad 9. Určíme entropie p a q:

$$H(p) = 1.875,$$
$$H(q) = 2.$$

a	000
b	0010
c	0011
d	0100
e	0101
f	01100

Tabulka 1: Jednoznačně dekódovatelný kód

Avšak střední délka kódu C_1 je 1.875, střední délka kódu C_2 je 2: oba kódy jsou optimální. Střední délka $L_q(C_1)$ kódu C_1 použitého na zdroj s pravděpodobnostní funkcí q je

$$\frac{1}{2} + (2+3) \cdot \frac{1}{8} + 2 \cdot 4 \cdot \frac{1}{8} = 2.125.$$

Kód C_1 tedy není pro q optimální: za nevhodné kódování zaplatíme chybou o velikosti rozdílu

$$L_q(C_1) - H(q) = 0.125,$$

což je právě hodnota informační divergence $D(q||p)$.

Reference

[1] J. Adámek. *Stochastické procesy a teorie informace - úlohy.* Vydavatelství ČVUT, 1989.

[2] T. M. Cover and J. A. Thomas. *Elements of information theory.* Wiley-Interscience [John Wiley & Sons], Hoboken, NJ, second edition, 2006.